

Б.Б. Дүйсенбаева¹Н.Х. Маулина²Г.Н. Сулейменова¹¹Қазақ-Орыс халықаралық университеті, Ақтөбе, Қазақстан²Логистика және көлік академиясы, Алматы, Қазақстан(E mail: duisenbayeva_b@mail.ru, nurgul.maulina@mail.ru, gulsum_suleimenova@mail.ru)

Коммерциялық банктердің бөлшек несиелеу қызметі: қазіргі ахуалы мен дамудың бизнес-модельдері

Аннотация. Бұл мақалада отандық коммерциялық банктердегі бөлшек несиелеудің қазіргі ахуалы банктік сектор қызметінің сапалық және сандық көрсеткіштеріне, коммерциялық банктердің экожүйелеріне назар аударып отырып зерттелді. Зерттеу барысында Қазақстан Республикасы банктік секторының несиелік қоржынының жалпы көлемі мен мерзімі өткен берешегі бар несиелері, тұтыну мақсатында берілген бөлшек несиелер бойынша мерзімі өткен берешегі бар несиелерінің құрылымы мен мерзімдері бойынша статистикалық мәліметтер қолданылып, сараптауға түсті. Тұтыну мақсатында берілген бөлшек несиелеудің мерзімі мен пайыздық мөлшерлемесі бойынша тенденциялар анықталды. Тұтынушы-клиенттің бөлшек несиелеуде таңдауына әсер ететін факторлар анықталып, несиелік қоржынының жалпы көлем бойынша алдыңғы қатардағы отандық коммерциялық банктердің экожүйелеріне шолу жасалды. Қазақстандағы тұтыну мақсатында берілген бөлшек несиелеудің ағымдағы ахуалына жүргізілген талдау негізінде қажетті ұсыныстар әзірленді.

Түйін сөздер: коммерциялық банк, банктік сектор, бөлшек несиелеу, несиелік қоржын, мерзімі өткен берешегі бар несиелер, экожүйе, талғам.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2789-4320-2023-1-295-306>

Қарастырылып отырған сұрақтың тарихы.

Банк жүйесі экономиканың негізін салушы, оның кемелді дамуы мен толыққанды қызмет етуі елдің ұзақ мерзімді тұрақты экономикалық дамуының міндетті шарты болып саналады. Мәселен, банктің бөлшек сауда бизнесінің дамуы сұраныс сияқты басқа да әлеуметтік-экономикалық үдерістері тұрғысынан экономиканың ахуалын сипаттайтын индикатор ретінде қарастырылады. Бөлшек сауда банкінің даму сапасы, экономика мен банк саласы жағдайынан бөтен, банктің халыққа көрсететін қызметтеріне, әр банктің өзге банктен айырмашылығы мен клиенттердің талғамының қалай өзгертіндігіне байланысты.

Отандық экономика соңғы бес жылда банктердің халыққа тұтыну мақсатына берілген несиелер қарқынының белсенді өсуімен сипатталуда. Дегенмен, тұтынушылық несиелеу нарығының ахуалы банктік сектордың тұрақтылығы, сондай-ақ жалпы қазақстандық экономиканың тұрақтылығына аса тәуелді екендігі анық.

Соңғы бес жылда Қазақстанның қаржылық нарығында жалпы экономикалық ахуалдың жақсаруының арқасындағы банктік тұтыну мақсатында берілген бөлшек несиелеу көлемінің белсенділігінің артқанын байқауға болады. Банктік тұтыну мақсатында берілген бөлшек несиелеу саласының даму нәтижелері екінші деңгейлі банктердің несиелік қоржынының өсуімен, сондай-ақ тұтынудың мақсатында берілген бөлшек несиелеудің жиынтық несиелік қоржынындағы үлес салмағының да өсуімен сипатталады [1].

Зерттеудің басты мақсаты банк саласындағы бөлшек несиелеу клиенттерінің тұтынушылық

талғамындағы басымдылықтарды анықтап, дамудың бизнес-модельдерін, атап айтқанда банктік экожүйелерді қалыптастырудың алғышарттарын анықтау болып табылады.

Зерттеу міндеттері:

- отандық банк саласының несиелік қоржын деңгейін саралау;
- банктерде орын алған тұтыну мақсатына берілген бөлшек несиелеудің жалпы несиелік қоржындағы үлесін анықтау;
- отандық банктердің көрсететін қызметтеріне бөлшек несиелеу клиенттерінің белсенділігін саралау;
- банкті немесе банк қызметін таңдағандағы тұтынушылар талғамының ерекшеліктерін зерделеу;
- қызмет етуші банкті таңдау барысында әсер ететін факторларды талдау;
- отандық банктердің бөлшек несиелеуді дамытуға бағытталған бизнес-модельдерін зерттеу.

Отандық банктердің тұтыну мақсатына берілген несиесі займ ретінде түпкі несиелеуді қарастыратын, яғни жеке қажеттіліктерді қанағаттандыруға арналған қайтарымдылық пен ақылшылық негізінде ақшалай қаражаттардың берілуін қамтамасыз ететін қарыз алушы мен қарыз беруші, яғни-коммерциялық банк, арасындағы қатынасты білдіреді. Несиелік қызмет коммерциялық банктердің серпінді өсіп келе жатқан және қомақты пайданы қалыптастыратын қызметтің түрі болып табылады.

Зерттеу әдістері.

Зерттеу барысында индукция, дедукция, анализ бен синтез сияқты ғылыми зерттеудің теориялық әдістері кеңінен қолданыста болды. Сонымен қатар ғылыми зерттеудің эмпирикалық әдістері де өз үлесін қосты.

Талдау.

Тұтыну мақсатындағы бөлшек несиелеу, бір жағынан, халықтың әл-ауқатының жоғарылауына әсер етеді, ал екінші жағынан, ұлғаймалы ұдайы өндіріс үдерістерінің тұрақты өсіміне септігін тигізетін ұлттық экономиканың аса маңызды элементі болып табылады. Әлбетте, нарықтық қатынастар несиелік қатынастардың тұрақты дамуына ықпал етеді. Өйткені халықтың тұтыну қабілеттілігін ынталандыру мен несиелеу өндіріс саласында, құрылыс саласында, сауда саласында, қызмет ету саласында экономикалық белсенділікті арттыратын маңызды фактор болып табылады [2]. Негізінен, экономиканың қазіргі дамуы банктік қызметтердің аясының кеңеюімен, халықтың түрлі жасындағы қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағыттылығымен сипатталуда. Соның ішінде банктік несиелеу нарығының тұтыну мақсатындағы бөлшек несиелеу сегменті өзіне тән белгілерге ие.

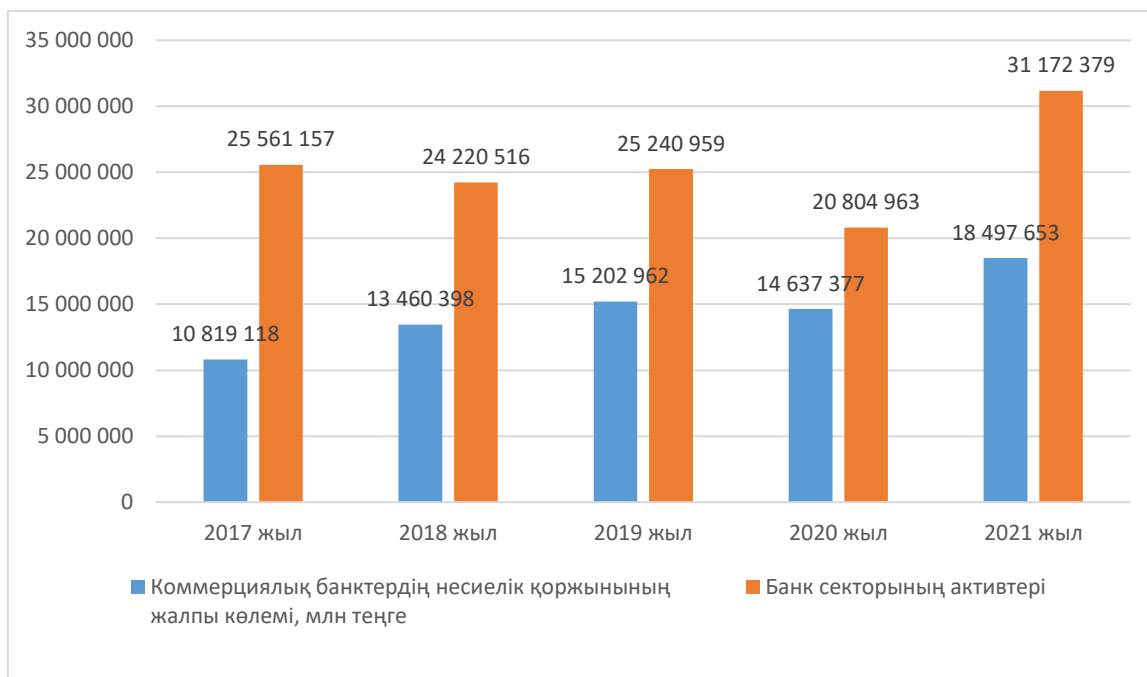
Біріншіден, тұтыну мақсатындағы бөлшек несиелеу көлемінің серпіні елдегі макроэкономикалық жағдайға басым түрде байланысты.

Екіншіден, тұтыну мақсатына берілген бөлшек несиелеу құрылымының ауытқып отыруы.

Отандық коммерциялық банктердегі тұтыну мақсатындағы бөлшек несиелеу реті ең алдымен, Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасы мен Қазақстан Республикасы Ұлттық Банктің нормативті құжаттары, ал содан кейін, жекелеген коммерциялық банктердің бекітілген несиелік саясаты негізінде жүзеге асады.

Қазақстан Республикасы Ұлттық банктің ресми мәліметтері бойынша 2021 жылы банктік сектордың жалпы активтері 2017 жылмен салыстырғанда 149,5% артып 31 172 379 млн. теңгені құрады. Ал жалпы несиелік қоржынның мәні 2021 жылы 2017 жылмен салыстырғанда 26,4%-ға өсіп, 18 497 653, 3 млн. теңге межесінде орналасты. Аталған сапалық көрсеткіштердің өркендеу серпіні 1-суретте келтірілген [3-7].

Қазақстанда банктік сектордың активтері мен несиелік қоржынының ауытқуы,

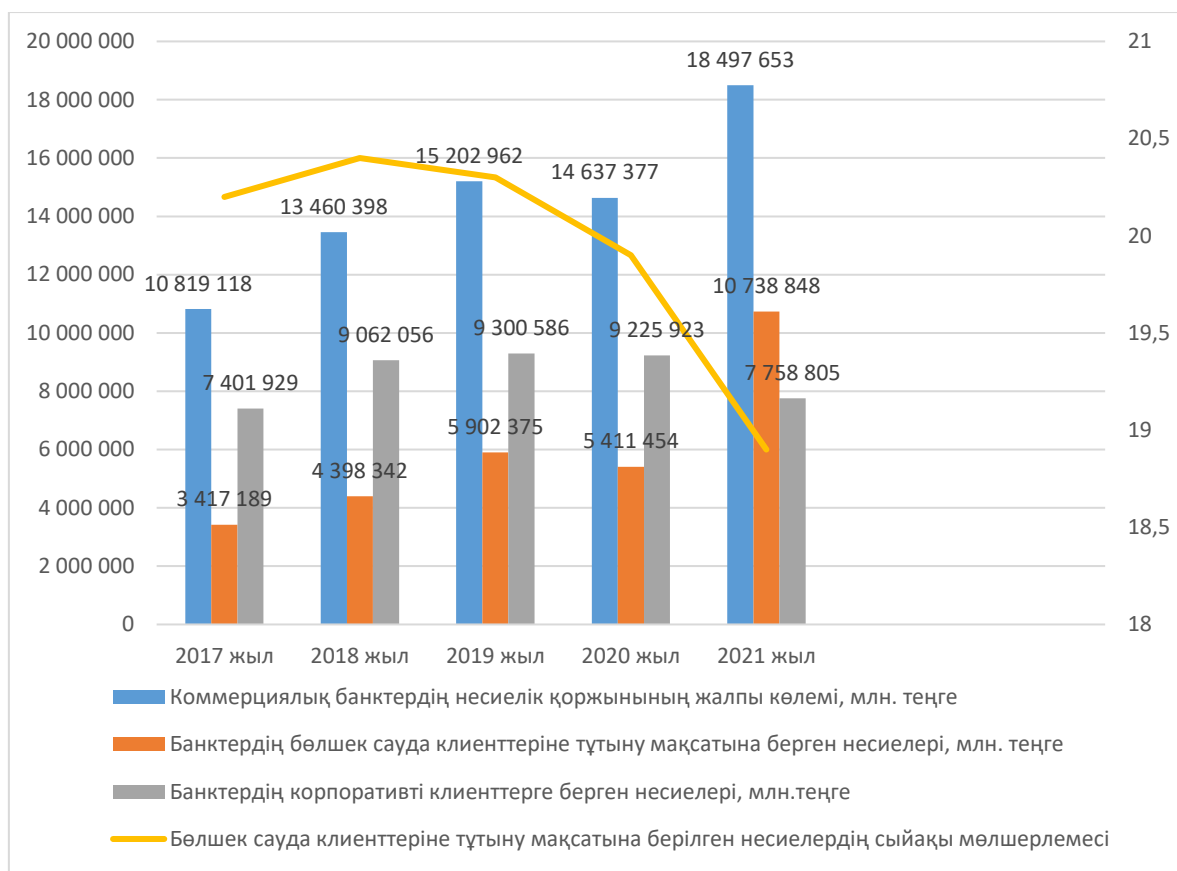

Дереккөз: Қазақстан Республикасы Ұлттық Банктің статистикалық бюллетендері деректерінің негізінде құрастырылған [3-7].

1-суретте келтірілген деректер банктік сектордың сапалық көрсеткіштерінің тұрақты өсімін айғақтайды. Зерттелген жылдар аралығында ең жоғары көрсеткіштер 2021 жылдың еншісінде. Әлбетте, бұл Қазақстан Республикасы Ұлттық банктің рационалды саясаты мен отандық коммерциялық банктердің несиелік белсенділігінің арқасында жүзеге асқан.

Отандық банктердің несиелік қоржынын жіктеп қарастыратын болсақ, зерттелініп отырған аралықта коммерциялық банктердің несиелік қоржынының жалпы көлемі 2021 жылы 2017 жылмен салыстырғанда 71%-ға өсіп, 18 497 653 млн. теңгені құрады. Коммерциялық банктердің несиелік қоржынының жалпы көлемі сенімді өсіп келе жатып, 2020 жылы ғана пандемия жағдайына байланысты төмендеген болатын. Банктердің бөлшек сауда клиенттеріне тұтыну мақсатына берілген несие көлемі 2017 жылы 3 417 189 млн. теңгені құрап, 2021 жылы 10 738 848 млн. теңгеге жетті. Бұл көрсеткіш 2017 жылмен салыстырғанда 3 есе, 2020 жылмен салыстырғанда 2 есе нақты өскенді бейнелейді. 2021 жыл жалпы халықтың тұтынушылық белсенділігінің артқанын білдіреді (2 сурет)

Банктердің халыққа тұтыну мақсатында берген несиелерінің ауытқуы, млн. теңге

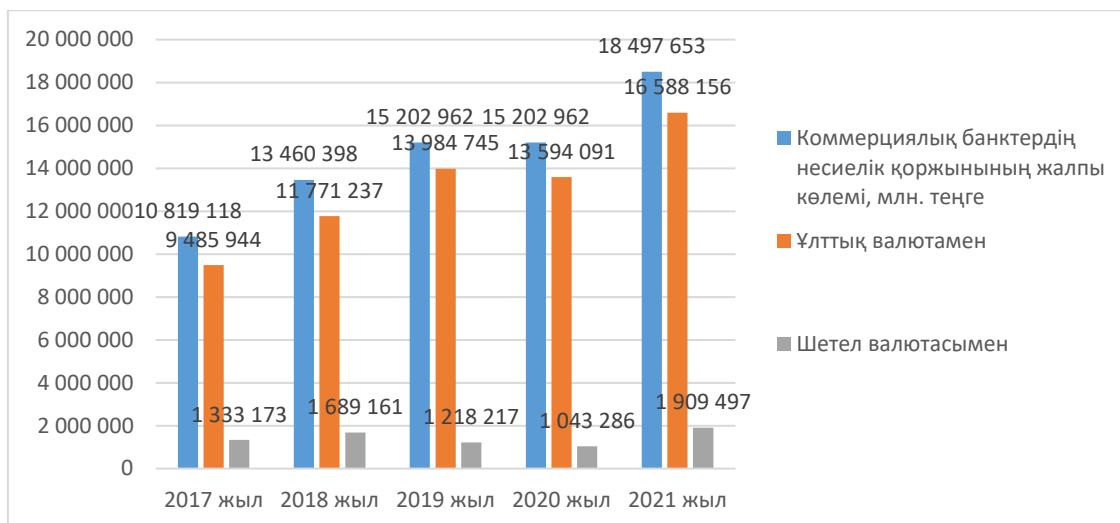

Дереккөз: Қазақстан Республикасы Ұлттық Банктің статистикалық бюллетендері деректерінің негізінде құрастырылған [3-7].

Жоғарыдағы сурет мәліметтеріне сүйене отырып, келесі ойды түюге болады. Осы кезге дейін коммерциялық банктер негізінен корпоративті сектормен тығыз қатынаста болып келсе, 2021 жыл отандық банктердің несиелік қызметін атқаруда тұтыну мақсатындағы бөлшек несиелеу сегментіне назарды аудартты деуге болады. 2020 жылдың пандемия жағдайы барлық сегменттердегі несиелік белсенділікті ымырттандырып, несие беруші агенттерге қосымша резервтерді қарастыруға бағыт сілтеді деуге болады. Әрине тұтыну мақсатындағы бөлшек несиелеудегі несиелердің сыйақы мөлшерлемесінің деңгейінің төмендеуі де коммерциялық банктердің тұтыну мақсатындағы бөлшек несиелеу көлемінің артуына айтарлықтай себін тигізді. Мәселен, 2017 жылы тұтыну мақсатындағы бөлшек несиелеудегі сыйақы мөлшерлемесі 20,2%-ды құраса, 2021 жылы бұл көрсеткіш 18,9%-ды құрады.

Зерттелініп отырған аралықта коммерциялық банктердің несиелік қоржынының жалпы көлемін берілген валюта түрлеріне қарай сараптасақ, онда еліміздегі несие алушылар негізінен ұлттық валютаны таңдағандары айдан анық. Оның нақты дәлелі ретінде төмендегі суреттегі Қазақстан Республикасы Ұлттық Банктің ресми деректері келтірілген.

Қазақстандағы банктік сектордың несиелік қоржынының ауытқуы

Дереккөз: Қазақстан Республикасы Ұлттық Банктің статистикалық бюллетендері деректерінің негізінде құрастырылған [3-7].

2017-2021 жылдар аралығында отандық коммерциялық банктердің несиелік қоржынының жалпы көлемі 10 819 118 млн. теңгеден 18 497 653 млн. теңгеге дейін өскенін байқатады. Мұндай өсім тенденциясы коммерциялық банктердің несиелік өнімдеріне сұраныстың белсенді екенін білдіреді.

1 кесте

Қазақстандық банктік сектордың несиелік қоржын көрсеткіштері

	12.2017	12.2018	12.2019	12.2020	12.2021
Коммерциялық банктердің несиелік қоржынының жалпы көлемі, млн теңге	10 819 118	13 460 398	15 202 962	14 637 377	18 497 653
Коммерциялық банктердің несиелік қоржынының өсім қарқыны, %	99,9	103,0	106,1	96,3	126,4
Банктердің жеке тұлғаларға тұтыну мақсатына берген несиелері, млн. теңге	3 417 189	4 398 342	5 902 375	5 411 454	10 738 848
Банктердің бөлшек сауда клиенттеріне тұтыну мақсатына берген несиелер өсімінің қарқыны, %	147,4	125	128,6	91,7	198,4
Коммерциялық банктердің несиелік қоржынының жалпы көлеміндегі бөлшек сауда клиенттеріне тұтыну мақсатына берген несиелер үлесі, %	22	26,7	32,4	37,1	58,1

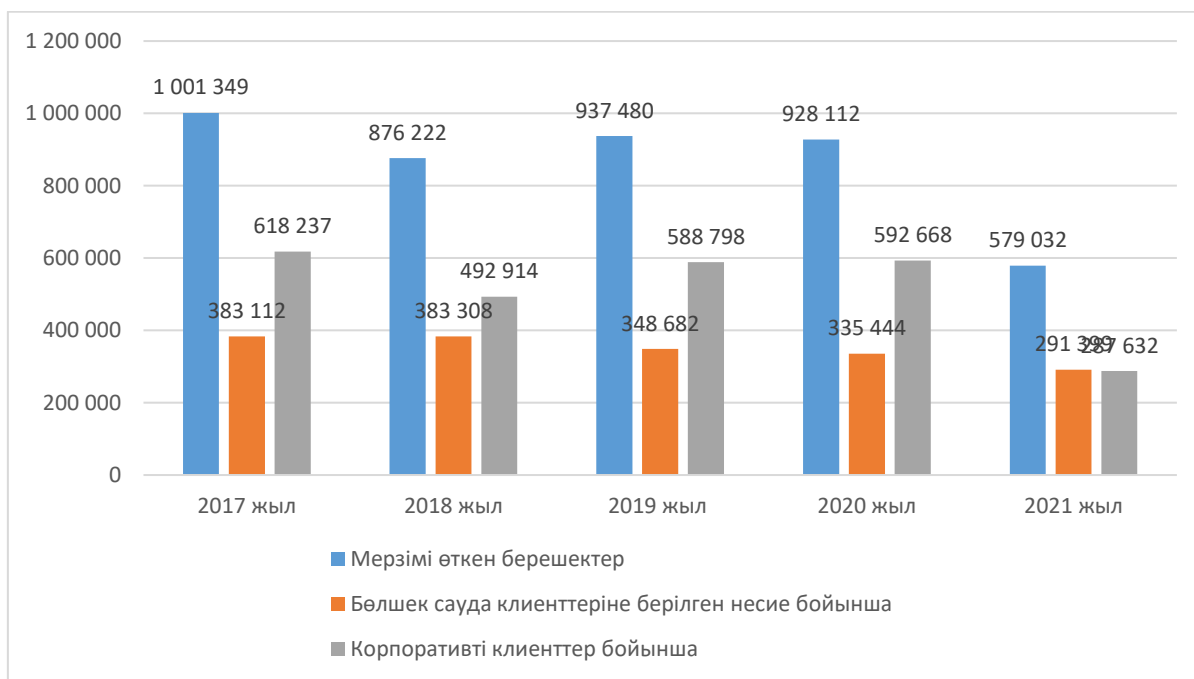
Дереккөз: Қазақстан Республикасы Ұлттық Банктің статистикалық бюллетендері деректерінің негізінде құрастырылған [3-7].

1-кестенің деректеріне сүйенетін болсақ коммерциялық банктердің несиелік қоржынының жалпы көлемінің өсуі негізінен бөлшек несиелеу клиенттеріне тұтыну мақсатында берілген несиелер арқасында қол жеткізілді. Мұның айқын дәлелі коммерциялық банктердің несиелік қоржынының жалпы көлеміндегі тұтыну мақсатындағы бөлшек несиелеу клиенттеріне берген несиелер үлесінің деңгейі мен банктердің бөлшек сауда клиенттеріне тұтыну мақсатына берген несиелер өсімінің қарқыны. Мәселен бұл көрсеткіш, 2017 жылы - 22%, 2018 жылы – 26,7%, 2019 жылы – 32,4%, 2020 жылы – 37,1%-ды, 2021 жылы - 58,1%. Сонымен қатар банктердің бөлшек сауда клиенттеріне тұтыну мақсатына берген несиелер өсімінің қарқыны да 2017 жылы 47,4%, 2018 жылы 25%, 2019 жылы 28,6%, ал 2022 жылы 198,4% болып жоғарылауы бұл нарықтың зор болашағының алдын-алу болып табылады. Ал енді, 2020 жылғы дағдарыс жағдайында коммерциялық банктердің несиелік қоржынының жалпы көлемі де, жеке тұлғаларға берілетін банктік несиелер көлемінің төмендеуі де уақытша болғанын аңғартады.

Зерттеліп отырған аралықта мерзімі өткен берешектер көлемі де 2 есеге дерлік азайған. 2017 жылы 1 001 349 млн теңге болған берешек көлемі, 2021 жылы 579 032 млн. теңгеге дейін азайды. Бөлшек сауда клиенттеріне берілген несие бойынша мерзімі өткен берешектер көлемі де тұрақты төмендеуді сипаттайды. Бұл өз кезегінде бөлшек сауда клиенттерінің қаржылық міндеттемелеріне деген жауапкершілікті көрсетеді.

4 сурет

Банктердің халыққа тұтыну мақсатында берген несиелері бойынша мерзімі өткен берешектердің ауытқуы, млн. теңге

Дереккөз: Қазақстан Республикасы Ұлттық Банктің статистикалық бюллетендері деректерінің негізінде құрастырылған [3-7].

Құлаш жайған тұтыну мақсатындағы бөлшек несиелеу отандық коммерциялық банктердің белсенділігімен жүзеге асуда. Егер осыған дейін ірі банктер клиент тарту үшін негізінен баға факторына назар аударса, енді тұтынушылардың банкке деген қарым-қатынасының мүлдем өзгергенін аңғарамыз. Қазіргі таңда тұтынушылар көп жағдайда банктің тартымды шарттарын саралайды және келесі факторларға аса көңіл бөледі: сенімділік, -сервистің ыңғайлылығы, қызмет көрсету сапасы. Аталмыш факторлар отандық коммерциялық банктердің тұтынушы-клиенттерімен нақты стратегиямен, яғни бизнес-модель негізінде қызмет атқару арқасында жүзеге асады. Дәл осы бизнес-модель тұтынушы-клиенттердің сенімі мен тұрақтылықты ақтау үшін банктің толыққанды ұсыныстарын нарықта паш

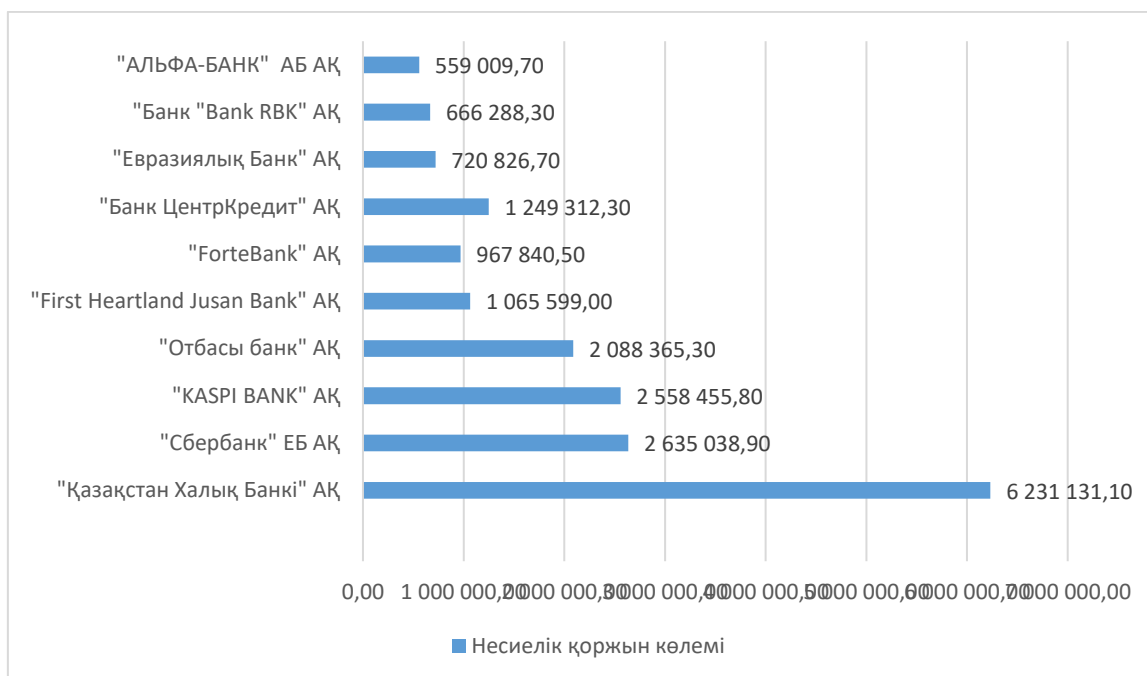
етуіне мүмкіндік береді. Банктер өздерінің стратегиялық мақсаттары мен капиталдың қолжетімділігіне байланысты түрлі бизнес-модельдерді таңдай алады. Бизнес-модельдің қазіргі таңда өзектісі экожүйе құру болып табылады.

Банктік экожүйелер өздерінің дәстүрлі салаларында емес, бірақ банктік қызметке мұқтаж клиенттерге қызмет көрсету барысында сенімді серіктестерімен бірлесе отырып толыққанды қызмет көрсету мақсатында құрылады. Эксперттердің пайымдауынша банктердің өз экожүйесін даярлау мен жүзеге асыруда бірнеше нұсқа қарастырылуы мүмкін [8]:

1. Клиенттердің, яғни адам өмірінің өзекті сатыларына қатысты экожүйе құру. Банктер өз экожүйесін клиенттердің нақты өмірлік сатыларына байланысты (үй сатып алу, көлік сатып алу, көшу, балаларының дүниеге келуі, жұмыс орнын ауыстыру және т.б.) қажеттіліктерін қанағаттандыруда серіктестеріне өз клиенттерінің базасымен ақылы түрде алмасу негізінде ұйымдастыра алады. Банктің экожүйесі сәйкесінше сатылардың орын алғанын анықтап, серіктестеріне ынтымақтастық келісім аясында ақпарат бере алады.
 2. Маркетплейс – бұл экожүйеде клиенттің өмірлік жағдайына талдау жасалынып, өз брендімен қызмет ететін қаржылық емес өнімдерді ұсынады.
 3. Жұмыс істеп тұрған өзге экожүйеге ену, яғни банк өзге онлайн-платформаға кіріп, клиенттер үшін қаржылық сервистің провайдері болуды жүзеге асыру.
 4. Ашық банктік платформа, яғни API арқылы өз экожүйелеріне біріктірілген қызметтері мен өнімдердің ашық банктік платформада жүзеге асыру.
- 2022 жылы отандық коммерциялық банктердің несиелік белсенділігіне назар аударсақ, төмендегі суретке көз жүгіртелік.

5-сурет

Отандық коммерциялық банктердің несиелік қоржынының көлемі, млн. теңге

Дереккөз: Қазақстан Республикасы Ұлттық Банктің статистикалық бюллетендері деректерінің негізінде құрастырылған [9].

Сурет мәліметтері "Қазақстан Халық Банкі" АҚ, "Сбербанк" ЕБ АҚ, "KASPI BANK" АҚ, "Отбасы банк" АҚ, "First Heartland Jusan Bank" АҚ, "ForteBank" АҚ, "Банк ЦентрКредит" АҚ, "Евразиялық Банк" АҚ, "Банк "Bank RBK" АҚ, "АЛЬФА-БАНК" ЕБ АҚ сияқты банктердің позицияларының мықтылығын көрсетеді.

Қазіргі заманның талабына сай отандық банктер біртұтас экожүйеге біріктірілген сервистік платформалар аясында жұмыс атқаруда. Экожүйе негізінде жұмыс істеу банктердің клиенттер үшін тұтынушылық тәжірибесін молайтса, банктерге клиент базасын арттыруға мүмкіндік береді. Цифрлы қызмет сервисін дәстүрлі офлайн қызметпен үйлестіре отырып қызмет ету банктерге өз клиенттеріне жедел қызмет көрсетуде, операциялардың қамтылуы мен ашықтығына деген сұранысты қаттамасыз етуге жағдай жасайды. Тұтынушы банктік сервисті пайдалану барысында бұрынғыдай жеке басы туралы мәліметтерді енгізуге уақыт жібермейді, экожүйе бірігей идентификаторды қолданады. Ал егер мобильді қосымша енгізілген болса, онда бір қызметтен екінші қызметке ауысу максималды жеңілдетіледі.

Жалпы алғанда, экожүйе түрлі тауарлар мен қызметтерді ұсынатын бірнеше платформалардан тұруы ықтимал. Экожүйенің басты мақсаты – клиентке барлық бәсекелестерді ығыстыра отырып, максималды ассортимент ұсыну. Сондықтан экожүйенің маңызды қасиеті клиенттің тұтынушылық портретін қалыптастыру және атаулы ұсыныс жасау үшін оның қалдырған цифрлық ізін пайдалану болып табылады, бұл өз кезегінде клиентті ұстап қалуға жағдай туғызады. Бұл тұтынушыға деген компанияның монополиясы қызмет көрсету нарығында құрықталып, экономикадағы ресурстардың қайта бөлінуінде экожүйенің рөлін арттырады деп қарастырылған.

Отандық банктердің ішінде алғашқы болып экожүйені қалыптастырған Kaspi тобы. Kaspi Bankтің дәстүрлі банктік қызметтері (депозит, несие, төлемдер) түрлі тұтынушылық сервистермен (өз серіктестері ұсынатын), атап айтқанда, тауарлар мен қызметтерді онлайн сатып алу, оның ішінде несиеге де, бөліп төлеуге де. Kaspi бүгінгі таңда өзін нарықта қаржылық емес қызметтер мен сервистерді ұсынатын тұтынушылық типтегі экожүйені қалыптастырған фин-тех компания ретінде айшықталды. Бұл жүйеде банк төлемдер мен несие провайдері қызметін атқаруда [10].

Отандық банктердің жүзеге асырып жатқан экожүйелер қызметі шетелдік тәжірибе негізінде іске асуда. Оның негізі банктердің банктік қызметтермен қатар тауар маркетплейстерін қалыптастыру болып табылады. Модель таңдауы бар ресурстар мен банктің клиенттік базасы мен IT-инфрақұрылымына байланысты болады.

Мәселен, Қазақстан Халық банкі өзінің әмбебап банк базасы негізінде бөлшек сауда экожүйесін қалыптастыруда, ол ірі топ бола тұра инвестициялық, сақтандыру қызметтерін қоса алып жүреді. Қазақстан Халық банкі экожүйесіне бірнеше жобалар кіреді: тауар маркетплейстері, әуе және темір жол билеттерін, туристік турлар, бағалы қағаздар, кинотеатрларға билет сатып алу платформалары. Болашақта банк қаржылық өнімдерді кросс-сатумен де, серіктестердің жобаларын мобильді қосымшалар арқылы жүзеге асырумен белсенді айналысатын боламыз [11].

Сбербанк еншілес банкіне келетін болсақ, қазіргі сәтте банк өз экожүйесінің негізгі «core» өнімдерін қалыптастыруда, ал келесі қызметтер бойынша қызмет аясын кеңейтуде: engagement саласы, онлайн-кинотеатр Okko, «Сберзвук» музыка тыңдау сервисі, әуе және темір жол билеттерін сатып алу [12].

ForteBank өз экожүйесіне 2020 жылдан бастап ForteFinance делдалдық қызметінің өнімдерімен қатар тауарларды бөліп сатып алуға мүмкіндік беретін онлайн-дүкен, мобильді оператор және туристік турларды сатып алатын платформаны енгізген [13].

Ал First Heartland Jusan Bankтің экожүйесі сақтандыру мен делдалдық қызмет көрсететін өзінің еншілес компанияларының өнімдері, сондай-ақ тауардардың кең ассортименті бар онлайн-дүкен, мобильді оператормен қамтылған [14].

Отандық банктердің көпшілігі болашақта өз экожүйелерін lifestyle, яғни клиенттің тұтынушылық қажеттіліктері топтамасына сай қызмет атқаруға бағыттайды.

Қорытынды мен ұсыныстар

Жүргізілген зерттеу барысында келесі ғылыми және тәжірибелік қорытындыларды жасауға болады.

Қазіргі таңда тұтыну мақсатындағы несиелік өнімдер көлемі артуда, несиелік қызметті ұйымдастыру бойынша, несиелеу технологиялары бойынша әдістер жетілуде, банктердің бағалық

стратегиялары икемделуде, банктік қызметте ақпараттық технологиялар қызметінің аясы кеңеюде.

2017-2021 жылдары аралығында отандық коммерциялық банктердің несиелік қоржынының жалпы көлемі тұрақты түрде өсіп келе жатқан байқатады. Мұндай өсім тенденциясы коммерциялық банктердің тұтыну мақсатында бөлшек несиелеуді арттырғанын көрсетеді. Яғни коммерциялық банктердің жеке тұлғаларға берілетін несиелерінің жаппай қолжетімділігімен түсіндіруге болады.

2021 жылы отандық банктердің экономикаға берген несие көлемі 26,4%-ға өсіп, 18 497 653, 3 млн.теңгені құрады. Ұлттық валютадағы несие көлемі 2021 жылы 22%-ға артып, 16 588 156,6 млн.теңгеге жетті.

Тұтыну мақсатына берілген бөлшек несиелеу көлемі 2021 жылы өсу тенденциясына ие болды. Оның жылдық өсімі 5 327 394,2 млн.теңгеге жетіп, 2 есеге артқанын байқатты. Тұтыну мақсатындағы бөлшек несиелеу жалпы берілген несиенің үлес салмағы 37,1 %-дан 58,1%-ға дейін артты.

Ұлттық Банк өз тарапынан бұл нарықты реттеуде келесі шарттарды міндеттейді:

- коммерциялық банкке қарыз алушының қарыз жүктемесінің коэффициентін анықтауды міндеттейді, коммерциялық банк несие берерде қарыз алушының барлық өтелмеген заемдарының жиынтығы оның ортаайлық табысының 50%-нан артпауы тиіс;

- барлық 90 күннен асқан кепілсіз несиелерге комиссиялар мен өсімпұлдар есептеу рұқсат етілмейді;

- табыстары күнкөріс деңгейінен төмен тұлғаларға тұтыну мақсатындағы бөлшек несиелер беруге тыйым салынған;

- тұтыну мақсатындағы бөлшек несиелер беретін коммерциялық банктердің меншікті капиталы деңгейіне деген талап күшейтілген.

Сонымен 2017-2021 жылдар аралығында банктердің тұтыну мақсатында бөлшек несиелеу секторына келесідей сипаттама беруге болады:

- банктердің тұтыну мақсатында бөлшек несиелеу нарығының сипаттамасы: нақты несиелік белсенділік орнады, тұтыну мақсатында бөлшек несиелеу көлемі 2 есеге өсу тенденциясы байқалды, мерзімі өткен несиелер көлемі өспеген, бірқалыпты деуге болады;

- отандық коммерциялық банктердің дамуының бизнес-модельдері

болып экожүйелер қызмет атқарауын жүзеге асыра бастады: оның негізі банктердің банктік қызметтермен қатар тауар маркетплейстерін қалыптастыру болып табылады. Банктің экожүйесі бар ресурстар мен банктің клиенттік базасы мен IT-инфрақұрылымына байланысты.

Жалпы алғанда, 2017 жылдан бастап Қазақстанда тұтыну мақсатында бөлшек несиелеудің абсолютті мәндерінің артуы ғана емес, екінші деңгейлі банктердің несиелік қоржынының үлесінде де арту орын алып отыр. Мұндай жағымды серпінге экономикадағы тұрақтылық, халықтың табысының артуы, тұтынушылық сұраныстың қалпына келуі, банктердің жүзеге асырып жатқан экожүйе – бизнес-моделі арқау болғаны сөзсіз. Алайда 2022 жылда орын алған «Қаңтар қасіреті», сонымен қатар үдеп келе жатқан Ресей-Украина қатынастары мемлекет экономикасының барлық салаларына, халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайына күрделі сынақтарды дайындап отырғаны белгілі.

Әдебиеттер

1. Любовцева Е.Г., Савдерова А.Ф. Перспективные направления развития кредитования населения // Вестник Евразийской науки. - 2018. - №4 – Б.78-86.

2. Козлова Д.Д. Потребительский кредит: правовая природа и сущность // Юридический вестник молодых ученых. – 2020. - №2. – Б.98-112.

3. Ақша нарығы // Қазақстан Республикасы Ұлттық Банктің статистикалық бюллетені. – 2017. - №1. - Б.34-109.

4. Ақша нарығы // Қазақстан Республикасы Ұлттық Банктің статистикалық бюллетені. – 2018. - №1. – Б.34-101.

5. Ақша нарығы // Қазақстан Республикасы Ұлттық Банктің статистикалық бюллетені. – 2019. - №1. – Б. 34-108.

6. Ақша нарығы // Қазақстан Республикасы Ұлттық Банктің статистикалық бюллетені. – 2020. - №1.- Б.34-111.
7. Ақша нарығы // Қазақстан Республикасы Ұлттық Банктің статистикалық бюллетені. – 2021. - №1.- Б. 34-114.
8. Предпочтения розничных клиентов в банковской сфере России // Исследование АО «Делойт и Туш СНГ». – 2020. – Б.75-88.
9. Ақша нарығы // Қазақстан Республикасы Ұлттық Банктің статистикалық бюллетені. – 2022. - №1. – Б.34-117.
10. Каспибанк ресми сайты.[Электронды ресурс]–URL: <https://kaspibank.kz> (қаралған күні 07.03.2022)
11. Қазақстан Халық банкі ресми сайты. [Электронды ресурс]–URL: <https://halykbank.kz> (қаралған күні 07.03.2022)
12. Сбербанк ресми сайты. [Электронды ресурс] –URL: <https://sberbank.ru> (қаралған күні 07.03.2022)
13. ForteBank ресми сайты. [Электронды ресурс] –URL: <https://forte.kz> (қаралған күні 07.03.2022)
14. First Heartland Jusan Bank ресми сайты. [Электронды ресурс] –URL: <https://jusan.kz> (қаралған күні 07.03.2022)

Б.Б. Дуйсенбаева¹, Н.Х. Маулина², Г.Н. Сулейменова¹

¹Казахско-Русский Международный университет, Актөбе, Қазақстан

²Академия логистики и транспорта, Алматы, Қазақстан

Розничное кредитование коммерческих банков: современное состояние и бизнес-модели развития

Аннотация. В данной статье исследовано современное состояние потребительского банковского кредитования, акцентируя внимание на количественных и качественных показателях деятельности банковского сектора, экосистемам коммерческих банков. В процессе исследования использованы и проанализированы статистические данные по кредитному портфелю и просроченной задолженности банковского сектора Республики Казахстан, по структуре просроченной задолженности по банковским розничным кредитам выданным на потребительские цели. Определены тенденции банковского потребительского кредитования по срокам и размерам ставки кредитования. Установлены воздействующие факторы на потребителей-клиентов при розничном кредитовании, подготовлен мониторинг экосистем передовых отечественных коммерческих банков. На основе проведенного анализа текущего состояния розничного кредитования на потребительские цели в Казахстане даны соответствующие рекомендации.

Ключевые слова: коммерческий банк, банковский сектор, банковское розничное кредитование, кредитный портфель, предпочтения.

B.B.Duisenbayeva¹, N.Kh.Maulina², G.N. Suleimenova¹

¹Kazakh-Russian International University, Aktobe, Kazakhstan

²Academy of Logistics and Transport, Almaty, Kazakhstan

Retail lending to commercial banks: current state and business models of development

Abstract. This article explores the current state of consumer bank lending, focusing on the quantitative and qualitative indicators of the banking sector, the ecosystems of commercial banks. In the course of the study, statistical data on the loan portfolio and overdue debts of the banking sector of the Republic of Kazakhstan, on the structure of overdue debts on bank retail loans issued for consumer purposes were used and analyzed. The tendencies of bank consumer crediting by the terms and sizes of the lending rate are

determined. The influencing factors on consumer-clients in retail lending have been established, and monitoring of the ecosystems of leading domestic commercial banks has been prepared. Based on the analysis of the current state of retail lending for consumer purposes in Kazakhstan, relevant recommendations are given.

Keywords: commercial bank, banking sector, banking retail lending, loan portfolio, preferences.

References

1. Lyubovtseva E.G., Savderova A.F. Perspektivnye napravleniya razvitiya kreditovaniya naseleniya. Vestnik Evrazijskoj nauki [Promising directions for the development of lending to the population. Bulletin of Eurasian Science]. 4,78-86(2018).
2. Kozlova D.D. Potrebitel'skij kredit: pravovaya priroda i sushchnost'. YUridicheskij vestnik molodyh uchenyh [Consumer credit: legal nature and essence. Legal Bulletin of Young scientists], 2, 98-112(2020).
3. Denezhnyj rynek. Statisticheskij byulleten' Nacional'nogo banka Respubliki Kazahstan [Money market. Statistical Bulletin of the National Bank of the Republic of Kazakhstan], 1,34-109(2017).
4. Denezhnyj rynek. Statisticheskij byulleten' Nacional'nogo banka Respubliki Kazahstan. [Money market. Statistical Bulletin of the National Bank of the Republic of Kazakhstan], 1, 34-101(2018).
5. Denezhnyj rynek. Statisticheskij byulleten' Nacional'nogo banka Respubliki Kazahstan [Money market. Statistical Bulletin of the National Bank of the Republic of Kazakhstan], 1,34-108(2019).
6. Denezhnyj rynek. Statisticheskij byulleten' Nacional'nogo banka Respubliki Kazahstan [Money market. Statistical Bulletin of the National Bank of the Republic of Kazakhstan], 1, 34-111(2020).
7. Denezhnyj rynek. Statisticheskij byulleten' Nacional'nogo banka Respubliki Kazahstan [Money market. Statistical Bulletin of the National Bank of the Republic of Kazakhstan], 1, 34-114(2021).
8. Predpochteniya roznichnyh klientov v bankovskoj sfere Rossii. Issledovanie AO «Deloit i Tush SNG». [Preferences of retail customers in the banking sector of Russia. Research of Deloitte & Touche CIS],75-88(2020).
9. Denezhnyj rynek. Statisticheskij byulleten' Nacional'nogo banka Respubliki Kazahstan [Money market. Statistical Bulletin of the National Bank of the Republic of Kazakhstan], 1, 34-117(2022).
10. Oficial'nyj sajt Kaspibanka [Official website of Kaspibank].[Electronic resource]– Available at: <https://kaspi.kz> (accessed 07.03.2022)
11. Oficial'nyj sajt Narodnogo banka Kazahstana [Official website of the People's Bank of Kazakhstan]. [Electronic resource]– Available at: <https://halykbank.kz> (accessed 07.03.2022)
12. Oficial'nyj sajt Sberbanka [Sberbank's official website]. [Electronic resource] Available at: <https://sberbank.ru> (accessed 07.03.2022)
13. Oficial'nyj sajt ForteBank [ForteBank's official website]. [Electronic resource] Available at: <https://forte.kz> (accessed 07.03.2022)
14. Oficial'nyj sajt First Heartland Jusan Bank [Official website of First Heartland Jusan Bank]. [Electronic resource] Available at: <https://jusan.kz> (accessed 07.03.2022)

Авторлар туралы мәлімет:

Дүйсенбаева Б.Б. – экономика ғылымдарының кандидаты, Қазақ-Орыс Халықаралық университеті «Экономикалық пәндер» кафедрасының профессоры, Әйтеке би көшесі, 52, Ақтөбе, Қазақстан

Маулина Н.Х. - экономика ғылымдарының кандидаты, Логистика және көлік академиясы, «Экономикалық пәндер» кафедрасының профессор ассистенті, Шевченко көшесі, 97, Алматы, Қазақстан

Сүлейменова Г.Н. - экономика ғылымдарының кандидаты, Қазақ-Орыс Халықаралық университеті «Экономикалық пәндер» кафедрасының доценті, Әйтеке би көшесі, 52, Ақтөбе, Қазақстан

Duisenbayeva B.B. - Candidate of Economic Sciences, Professor of the Department of "Economic Disciplines" of the Kazakh-Russian International University, Aiteke bi street, 52, Aktobe, Kazakhstan.

Maulina N.Kh. - Candidate of Economic Sciences, Assistant Professor of the Department "Economic Disciplines" of the Academy of Logistics and Transport, Shevchenko Street, 97, Almaty, Kazakhstan

Suleimenova G.N. - Candidate of Economic Sciences, Professor of the Department of "Economic Disciplines" of the Kazakh-Russian International University, Aiteke bi street, 52, Aktobe, Kazakhstan